

Джерела та література

1. Про Концепцію національної безпеки і Військову доктрину Республіки Білорусь//Галузевий державний архів МЗС України, ф.8, о.97, справа 121/040
3. Историко-документальный департамент МИД России. Архив внешней политики Российской Федерации, ф.915, о. 2, дело 3, папка 3
4. Военная доктрина Республики Беларусь. [электронный ресурс]. <http://mod.mil.by/doktrina.html>
5. Про прикордонну політику, прикордонні війська та їх місце в системі державної безпеки Республіки Білорусь//Галузевий державний архів МЗС України, ф.8, о.97, справа 133/400
6. Пограничная безопасность Беларуси//Аналитический проект Belarus Security Blog. – Минск, 2016.- 64 с.

УДК 271.2+272/273,,2016”

Петро Яроцький

ДОМІНАТНІ ПОДІЇ 2016 Р. В ПРАВОСЛАВНОМУ І КАТОЛИЦЬКОМУ СВІТІ

У статті аналізуються результати зустрічі Римського папи Франциска і Московського патріарха Кирила 12 лютого 2016 р. в Гавані (Куба) та документи, ухвалені «Святим і Великим Собором» Православної Церкви, який відбувся на о.Крит 20-28 червня 2016 р.

Ключові слова: Ватикан, Московський патріархат, Константинопольський патріархат, Католицька Церква, Православна Церква, східні унійні Католицькі Церкви, екуменізм, діалог.

The article analyzes the results of the meeting of Pope Francis and Patriarch of Moscow Kirill on February 12, 2016 in Havana (Cuba) and documents adopted by the "Holy and Great Council" of the Orthodox Church, which took place on the island of Crete 20–28 June 2016.

Keywords: Vatican, the Moscow Patriarchate, Constantinople Patriarchate, the Catholic Church, the Orthodox Church, the Uniate Eastern Catholic Churches, ecumenism, dialogue.

Історичний старт католицько-православного діалогу. Корегуючи свою «східну політику» (ostpolitik), Ватикан у 90-ті роки минулого століття устами свого понтифіка Івана Павла II заманіфестував привабливе екуменічне послання для католицько-православного примирення і діалогу: «Християнська Церква повинна дихати двома легенями – західним і східним. Цей папський афоризм, який став лейтмотивом «Великого Ювілею» – 2000-ліття від народження Ісуса Христа, – був спрямований у третє тисячоліття. «Повний образ Вселенської Церкви, – як вважав Іван Павло II, – не може бути виражений однією традицією або спільнотою, яка протистоїть іншій». «Шукати примирення і спілкування між Сходом і Заходом – це волення ХХ століття», – підкреслюється в Апостольському посланні «Orientale lumen» («Світло зі Сходу»), – «волення Риму, волення Константинополя, волення Москви, це волення всього християнства обох Америк, Африки, Азії, це волення нової євангелізації» [1]. Іван Павло II закликав «пізнати і оцінити особливості християнського Сходу», які виражаються в характерних ознаках його культури, богословської та духовної традиції.

Водночас цей понтифік самокритично оцінював ситуацію, яка заважає досягненню єдності між християнським Сходом і християнським Заходом. Він запропонував «відкинути переконання, що сукупність звичаїв і традицій Латинської Церкви повніше і відповідніше відображає повноту правильного навчання» [1, § 20]. Цей симптоматичний критичний заклик понтифіка мав зняти вікове відчуження й зблизити католицизм і православ'я як дві рівноцінні гілки єдиного християнства. «Постійне та спільне навернення є необхідне і Сходу і Заходу», – такий лейтмотив енцикліки папи Івана Павла II «Unum sint» («Щоб були одно») від 23 травня 1995 р., в якій констатується, що «навернення потрібне також і Латинській Церкві, щоб належним чином шанувати і оцінювати гідність східних» [2, § 37]. У цій енцикліці папа, мабуть, вперше щодо Православної і Католицької церков застосував визначення «церкви – сестри» і таким чином дезавував принизливе щодо православних означення «заблуканих» і «відлучених» від «Єдиної Христової Католицької Церкви». Отже, було засвідчено про відхід Римо-католицької церкви від століттями утворюваного еклезіологічного і сотеріологічного екслюзивізму: «Extra ecclesiam Romanam nulla salus» – «Поза Католицькою Церквою спасіння немає».

Діалог зі східними православними церквами Іван Павло II поставив в центр своїх екуменічних зусиль, оскільки він визнавав, що «Східні православні церкви мають багату літургійну й духовну християнську традицію, посідають істинні таїнства, зберігають тісний зв'язок з апостольською спадкоємністю, володіють таїнством священства і євхаристії, завдяки яким вони поєднані з нами найміцнішими узами» [2]. Назвавши себе «єкуменічним папою», а свій понтифікат – «початком єкуменічної епохи» в історії християнства, Іван Павло II високо оцінив роль і місце «єкуменічного» Константинопольського Патріарха Димитрія I як Вселенського православного патріарха у «встановленні теологічного діалогу між Католицькою церквою й усіма Православними церквами, які перебувають у канонічній єдності з Константинополем» [2, §52].

Дієвим інструментом «теологічного діалогу для встановлення єкуменічного простору» задіяно Змішану міжнародну комісію з теологічного діалогу між Католицькою церквою і Православною церквою, утворену в 1979 р. Ця Комісія, як зазначається в енцикліці «Ut unum sint», отримала завдання «працювати на перспективу досягнення обопільної згоди для відновлення повної церковної єдності між Католицькою і Православними церквами» [2, §52]. Цьому була присвячена перша в історії зустріч Римського папи і Московського та всієї Русі патріарха.

Папа Франциск і Патріарх Кирило на «марші досягнення єдності»

Голова Папської Ради сприяння християнської єдності і відповідно співголова Змішаної міжнародної комісії з теологічного діалогу Католицької і Православної Церкви кардинал Курд Кох (з ватиканської сторони) і митрополит Іларіон (Алфеев) з Московського патріархату стали основними фігурантами підготовки зустрічі Папи Франциска і Патріарха Кирила 12 лютого 2016р. у гаванському аеропорту (на Кубі). Саме тому ця зустріч Папою Франциском названа як «досягнення єдності на марші».

У цілому, «Спільна Декларація» Папи Франциска і Патріарха Кирила оцінюється її підписантами як «історична і перспективна», хоча відзначається уступками і здобутками як з боку папи, так і з боку патріарха. По суті, перші сім пунктів цієї Декларації – це триумфальний здобуток Франциска і явна уступка Кирила. У цих пунктах зафіксовані основні положення сучасної східної політики Ватикана, які намагається реалізувати папа Франциск у векторі Рим-Москва, а саме [6, п.1-7]:

– ми з радістю зустрічаємося як брати у християнській вірі, щоб обговорити відносини з нашими церквами, найсуттєві проблеми наших вірних та перспективи розвитку людської цивілізації;

- особливо *сильно відчуваємо* необхідність співпраці між католиками і православними;
- *поділяємо* спільну духовну традицію першого тисячоліття християнства;
- *вболіваємо* з приводу втрати єдності, в результаті чого католики і православні вже майже тисячу років позбавлені євхаристійної єдності;
- *сподіваємося*, що наша зустріч зможе прислужитися до відновлення цієї єдності;
- *у нас є рішучість* зробити все необхідне для подолання історичних суперечностей, об'єднання наших зусиль на ґрунті спільної спадщини церкви першого тисячоліття.

Ця виразно ватиканська стилістика оцінювання цієї зустрічі супроводжувалася обіймами і поцілунками папи Франциска, які сприймалися його візаві патріархом Кирилом покійно і без взаємних відчуттів, що було сприйнято консервативними колами Руської православної церкви як «єресьне поєднання патріарха Кирила з папізмом». Мабуть, православним доктринерам і консерваторам не сподобалася висловлена папою Франциском у прощальній промові подяка Патріарху Кирилу за його «братерську покійність» і за «добре побажання єдності».

Проте патріарх Кирило реваншував у погодженій з папою Франциском позиції у ставленні до унії і «уніатизму». Українських греко-католиків стурбували основні положення 25 пункту прийнятої ними Декларації, а саме:

- *спільна домовленість зробити вклад у примирення* між православними і греко-католиками;
- *спільне засвідчення, що метод уніатизму* в значенні приєднання однієї церковної спільноти до іншої відриває її від своєї материнської церкви (відтак, йдеться про Берестейську унію 1596 р., а також про інші унійні східні Католицькі церкви), що не є способом, який дає змогу відновити єдність;
- православні та греко-католики *потребують встановлення взаємовигідних форм співпраці*.

По суті, нічого особливо нового, що стосується оцінки православно – греко-католицьких відносин у «Спільній Декларації» папи Франциска і патріарха Кирила не знаходимо, оскільки вони, як уже зазначалося, були скрупульозно і деталізовано визначені у Документі Змішаної міжнародної комісії з теологічного діалогу Католицької церкви з Православними церквами на VII Пленарній сесії в Баламанді (Ліван) 17-24 червня 1993 р., який цілком влаштував Московський патріархат, але чомусь не викликав в той час занепокоєння УГКЦ, яка саме тоді легалізувалася в незалежній Україні і почала виходити із «галицького загомінку» на православні простори Наддніпрянської України. І тому УГКЦ стала заручницею ватикано-московських відносин в контексті «східної політики» Ватикану, яка, по суті, концептуально і практично була зафіксована на догоду Московському патріархату в Баламандському Документі. Саме з цієї проблеми патріарх Кирило і папа Франциск знайшли спільну погоджену позицію. Таким чином, Українська греко-католицька Церква стала заручницею «східної політики» Ватикану в контексті Рим-Москва.

Узгоджені практичні засади Баламандського документа для встановлення єкуменічної моделі «досягнення повної і цілковитої спільноти» Католицької і Православних церков мали на меті «довести до властивого і дефінітивного вирішення труднощів, які Східні католицькі церкви (унійні) доставляють Католицькій Церкві» [4].

Відтак, східні унійні Католицькі церкви (а це стосується й Української Греко-католицької церкви), судячи з цієї засади «властивого і дефінітивного вирішення труднощів», які вони спричиняють Ватикану в єкуменічному процесі та дипломатичних контактах з ієрархією Вселенського православ'я в Константинополі і особливо в Москві (а то й у Києві), стали заручниками ситуації, в якій «уніатизм став тепер болісною і трудною єкуменічною проблемою», оскільки «унія виникла в межах візії Церкви, яка належить до минулого» [4].

Оскільки «уніатизм» не може служити єкуменічному поєднанню католицизму і православ'я, то греко-католики повинні перестати бути «незручною вадою» в єкуменічному діалозі Православної і Католицької церков. Така перспектива відводиться всім унійним церквам (і, звичайно ж, Українській греко-католицькій церкві), оскільки вони є зайвими і навіть не потрібними Святому Престолу, який перейшов від стратегії навернення православного Сходу за допомогою унії (здаймо відомий унійний клич папи Урбана VIII: «За вашою допомогою, мої рутени, я хочу повернути Схід») до діалогу церков-сестер в дусі єкуменічного христоцентризму Івана Павла II, щоб «християнство почало дихати двома легенями – східним і західним».

Яка саме конкретно роль у перспективі відводиться східним католицьким церквам, а відтак і Українській греко-католицькій церкві? Вони вже не можуть бути ані інструментом в руках Риму для навернення Сходу, ані поєднуючою ланкою між Сходом і Заходом. Баламандський документ визнає право уніатських церков на існування, «щоб задовільняти лише релігійні потреби своїх вірних». Зазначається, що «не можна домагатися їх ліквідації», а також, що «Східні Католицькі Церкви не мають права жити в ізоляції». «Якщо східні Католицькі церкви будуть вірні собі й своєму покликанию Богом, то вони повинні бути відкритими як на католицизм, так і на

православ'я, завжди діяти у спосіб, який сприятиме повному поєднанню між ними, що, зрештою, завершиться тим, що східний католицизм стане зайвим як відокремлене явище» [4, § 17].

Існування окремих східних Католицьких церков після привернення повного сопричастя православних і католиків характеризується «ретроспективним феноменом», який заважатиме «перспективі єкуменізму» [5].

Ватикан готовий відмовитися від усіх малочисельних греко-католицьких церков на Сході, щоб продовжити єкуменічний діалог з Православною церквою. Але як бути з Українською греко-католицькою церквою? Чи прийме УГКЦ модель «подвійної церковної спільності» – з Римом і Константинополем, від якого відійшла ще в 1596 р. внаслідок утворення Берестейської унії? А може буде запропонована модель «подвійної церковної спільності» відповідно до претензій Московського патріархату РПЦ на Україну як свою «канонічну територію»?

Баламандський Документ дає практичні настанови, як вести себе греко-католикам в єкуменічному процесі [4, § 17]:

– Римо-католицька церква допомагатиме східним католицьким церквам, щоб вони також приготувалися до повного сопричастя між Католицькою і Православною церквами;

– Католицькі церкви не здійснюватимуть прозелітизму серед православних; католицькі й православні єпископи, юрисдикція яких поширюється на одну територію, повинні проводити спільні консультації перед тим, як плануватимуть свої душпастирські заходи щодо утворення нових церковних структур в регіонах, не схилитимуть своїх вірних до переходу з однієї традиції до іншої;

– щоб здійснювати ефективні єкуменічні заходи з поєднання двох церков – Католицької і Православної, необхідно звернути увагу на підготовку кадрів нових священнослужителів, які б не були пов'язані із застарілою еклезіологією уніатизму, а, навпаки, отримали достатнє знання про апостольську спадкоємність, автентичне сповідання християнських таїнств традиційно закоріненої в регіоні Православної церкви; водночас «необхідно підготувати об'єктивну і правдиву презентацію історії, щоб мати узгоджену і навіть спільну історіографію двох Церков» – Православної і Греко-католицької.

Змішана міжнародна комісія з теологічного діалогу між Католицькою і Православною церквами звернулася до всіх церков, які беруть участь в єкуменічному діалозі, а також до східних Католицьких церков підтримати еклезіальні й практичні положення та висновки Баламандського Документа, щоб забезпечити прогрес на шляху до привернення повної єдності православних і католиків. Реагуючи на вимоги Московської патріархії, в заключному пункті документа констатується, що, «виключаючи в майбутньому будь-який прозелітизм і будь-яку експансію католиків за рахунок Православної Церкви», Комісія усунула перешкоду, яка схилила деякі Православні церкви до припинення своєї участі в теологічному діалозі.

У зарубіжній католицькій пресі, аналізуються різні підходи й оцінки Баламандського Документа від схвалення до заперечення. Водночас звертається увага на український контекст проблеми, що впливає з цього Документа. Зазначається, що «безпосередні спадкоємці Берестейської унії мають набагато складніше завдання до виконання цього Документа з причини поділів в українському православ'ї». При цьому уточнюється, що Греко-католицька церква в Україні «формально прийняла Баламандський Документ і намагається впроваджувати в життя його практичні доручення». Але оскільки існує розкол серед православних, а також їхня нерішучість щодо прийняття цього документа, то це створює перешкоду в розвитку єкуменізму в Україні [5].

Сентенції «Святого і Великого Собору» Православної церкви

Важливою подією православного світу став цей Собор, що відбувся 19–28 червня на о. Крїт. Екстраординарність цього Собору полягає в тому, що він був скликаний 1229 років після останнього (сьомого) Вселенського Собору в 787 році ще не розколотої на православ'я і католицизм (о відбулося в 1054 р.) єдиної християнської Церкви. Католицька церква після цього самостійно провела 22 свої Собори, останній II Ватиканський Собор відбувся в 1962–1965 рр. У православ'ї панувала позасоборна тиша, оскільки його ієрархи вважали, що для «повноти і зрілості» християнської Церкви достатньо канонічних напрацювань семи Вселенських Соборів, які відбулися упродовж 325–787 рр.

І все ж накопичені проблеми за цей час у Православній Церкві вимагали соборного вирішення. Підготовка до цього Собору тривала з середини ХХ ст.. Великі сумніви, що цей Собор все ж відбудеться, лишилися до останньої миті з огляду на чвари між окремими Православними Церквами, передовсім Руською Православною Церквою, очолюваною патріархом Кирилом, і Вселенським Константинопольським патріархом Варфоломієм. Останній наділений титулом «перший серед інших» стародавніх патріархів – Антіохійського (Сирія), Александрійського (Єгипет), Єрусалимського і, звичайно, Московського, який здобув цей титул лише в 1559 р. (до 1448 р. Руська православна церква підпорядковувалася Константинопольському патріарху). Відтак, Московський і всієї Русі патріарх Кирило вирішив бойкотувати Собор. Його підтримали лише три Православні Церкви – Антіохійська, Болгарська, Грузинська.

І все ж Собор відбувся, на якому були присутні 10 Автокефальних Православних Церков – Константинопольська, Александрійська, Єрусалимська, Сербська, Румунська, Кіпрська, Грецька (Елладська), Польська, Албанська, Чеських земель і Словаччини. Ці церкви були представлені на Соборі 164 єпископами. Отже, Собор був легітимний і канонічний, який схвалив і прийняв погоджені соборні документи: «Послання православним людям і всім людям доброї волі», «Про стосунки Православної Церкви з іншими християнськими церквами», «Окружне Послання» та інші документи, зокрема про важливість посту і його дотримання, про таїнство шлюбу та перешкоди до нього, про автономію Церкви та спосіб її проголошення і православну діаспору.

«Святий і Великий Собор» Православної Церкви став, по суті, дипломатичним тріумфом Вселенського Константинопольського патріарха Варфоломія, якщо вважати на бурхливе суперництво його Вселенського престолу й престолу Московського патріарха Кирила, який претендує на фактичне верховенство у православ'ї з

огляду на чисельність своєї пастви та стратегічне значення у слов'янському світі. Потрібно відзначити, що у всіх прийнятих Собором документах ці питання не фіксуються, а церкви, які не були присутні на Соборі, навіть не згадуються і не піддаються жодним дискусивним рефлексіям. Варто підкреслити, що суперництво між Константинополем і Москвою не спантеличили західних католицьких ієрархів, зокрема папу Франциска, який прагне мати тісні зв'язки з обома православними престоломи. Відтак, Собор можна вважати успішним завдяки тонкому дипломатичному підходу Вселенського патріарха Варфоломія, який, зберігаючи традиційну візантійську гнучкість у міжцерковних відносинах, зумів організувати і провести цей Собор всупереч негативних чинників, які фактично ставили під сумнів його проведення.

У Соборному Посланні «Православним людям і кожній людині доброї волі» відзначається «одностайна праця Святого Вселенського Православного Собору, скликаного Вселенським Патріархом Варфоломієм в одностайності з Предстоятелями Помісних Православних Автокефальних Церков». Головним пріоритетом цього Собору, як підкреслюється в цьому Посланні було «проголошення єдності Православної Церкви, яка має зміцнюватися і приносити нові плоди» [7, п.1]. У цьому Посланні акцентується на тому, що Православна Церква «втільює свою єдність і соборність у Соборі», а «Православні Автокефальні Церкви не є федерацією Церков, але єдиною Святою Соборною і Апостольською Церквою» [7, п.1]. У такий спосіб дано негативну оцінку будь-якому церковному сепаратизму тих церков, які відмовилися брати участь у Соборі й одночасно підкреслено вселенськість і пріоритетність Константинопольського Патріархату.

Єдність і діалог – основні меседжі цього Соборного Послання, які викладені в наступних формулюваннях [8, п.1-24]:

- Православна Церква надає великого значення діалогу, в першу чергу з неправославними християнами, тобто з католиками і протестантами;
- діалоги, що ведуть Православні Церкви, ні в якому разі не допускають будь-яких поступок у питаннях віри;
- тверезий міжрелігійний діалог значно допомагає розвитку взаємної довіри, миру і примирення;
- участь православних у русі за відновлення єдності з іншими християнами в Єдиній Святій, Соборній та Апостольській Церкві не чужа природі та історії Православної Церкви в нових історичних умовах;
- сучасні двосторонні богословські діалоги Православної Церкви та її участь в екуменічному русі мають на меті пошук єдності всіх християн;
- методологія ведення богословських діалогів спрямована на подолання успадкованих богословських відмінностей чи нових розбіжностей на пошук спільних моментів християнської віри;
- Православна Церква засуджує будь-які спроби порушити єдність Церкви з боку окремих осіб чи груп під приводом нібито охорони або захисту істинного православ'я (очевидний натяк на бойкот Собору окремими Православними Церквами), оскільки «збереження істинності православної віри забезпечується тільки соборно»;
- Православна Церква має спільне усвідомлення необхідності міжхристиянського богословського діалогу й тому вважає, що він виключає будь-яку практику прозелітизму, уніатизму чи інших провокаційних проявів міжконфесійного антагонізму [7, п.1].

Інноваційним акцентом в документах Собору відзначається пункт «Гідність людської особи». Відразу ж потрібно відзначити, що соборні рефлексії про «гідність людської особи» вперше акцентуються у православному віровченні у такий спосіб і у таких нетрадиційних формулюваннях, як це робить папа Франциск, обґрунтовуючи «гідність людини як особистості», «гідність людини як трансцендентну цінність». По суті, Католицька Церква відійшла від традиційної богословської інтерпретації про «гріховність людини, яка спотворена первородним гріхом від Адама».

Тут слід відзначити, що саме таку традиційну богословську точку зору підтримує очільник Руської Православної Церкви Кирило, який, ще будучи митрополитом Смоленським і Калінінградським, стверджував: «Уявлення про спотворену гріхом природу людини відсутнє в сучасному західному мисленні. У центр антропоцентричного, а не богоцентричного, світу поставлено «богоподібну Людину», а не «просто людину». І в цьому Кирило вбачає «кризу сучасної західної цивілізації» [10, с.5].

У Соборному документі відзначається, що «гідність людської особи походить від створення людини за образом і подобою Бога, а також з її ролі у Божественному задумі про людину і світ, що було натхненням для отців Церкви <...> вчення яких є невичерпним джерелом усіх християнських зусиль зберегти гідність і велич людини» [8, с.5].

Саме на цій інноваційній парадигмі визначення гідності людини обґрунтовується Соборний заклик «в усіх напрямках розвивати міжхристиянську співпрацю для захисту людської гідності у такий спосіб, щоб миротворчі зусилля всіх без винятку християн набували більшої ваги та сили» [8, п.2]. Водночас зазначається, що «спільне визнання найвищої цінності людської особистості може бути використане як передумова ширшого співробітництва у цій сфері <...> щоб сприяти міжрелігійному взаєморозумінню та співпраці заради мирного співіснування та спільного життя народів без того, щоб це призводило до будь-якого релігійного синкретизму» [8, п.3-4].

У цьому контексті ухвалені Соборні рефлексії «Про свободу і відповідальність», «Про мир і справедливість», «Про запобігання війни», «Про ставлення Православної церкви до дискримінації» та «Місію Православної Церкви як свідчення любові у служінні». Сконцентруємо увагу на найбільш вагомим і актуальним глобальним, регіональним, суспільним, політичним, економічним, науковим, гуманітарним аспектам зазначених Соборних документів.

Свобода характеризується Собором як «один з найвищих дарів Бога людині, оскільки свобода робить людину здатною досягти успіхів у піднесенні духовної досконалості, але водночас містить у собі небезпеку автономії від Бога, звідки з'явилися трагічні наслідки зла у світі» [9, п.1].

В «Окружному посланні», по суті, узагальнюються і актуалізуються всі аспекти соборних дискусій, ухвал, рекомендацій в такому контексті: Церква перед викликами сучасності, Церква перед лицем глобалізації, насильства як її крайнього вияву та іміграції, Церква в діалозі.

Основні виклики сучасності, перед якими стоїть церква, подані у такій послідовній актуалізації:

- виклики секуляризації, які, як вважає Собор, «відірвали людину від духовного впливу Церкви, несправедливо ототожнюють її з консерватизмом і перешкодою для прогресу і розвитку»;

- позитивне визначення розвитку науки і технологій, що змінює життя сучасної людини, поєднується з негативними наслідками наукового прогресу: «Маніпулювання людською свободою, перетворення людини на знаряддя, поступова втрата цінних традицій, занепад і руйнування природного довкілля [8, п.11-12];

- Православна Церква не може залишитися осторонь дебатів з антропологічних, етичних та екзистенційних питань, вважаючи що життя людської істоти є священним і що людина ще від зачаття має ознаки особистості», пропонує «актуальність православної антропології перед лицем сучасної підміни цінностей» і «виголошує своє слово у філософському та науковому обговоренні питань біоетики» [9, п.12-13];

- причини екологічної кризи Собор бачить в таких «людських пристрастях як корисливість, жадоба, себелюбство, дух хижацтва і такими їхніми наслідками на планеті, як зміна клімату, що серйозно загрожує природному довкіллю, нашому спільному дому» [9, п.14];

- щоб вирішити екологічну проблему на християнських засадах, Собор пропонує «не лише карати за гріх зловживання природними запасами планети, а докорінно змінити ментальність і практикувати аскезу як протиотруту від споживацтва, культ потреб та власницького почуття» [9, п.14];

- виклик сучасної теорії глобалізації Собор бачить у нав'язаних нею «нових формах систематичної експлуатації та соціальної несправедливості <...> поступовим скасуванням національних, релігійних, ідеологічних традицій, які їй протистоять <...> розпадом соціальних здобутків заради нібито необхідної реконструкції світової економіки, яка поглиблює прірву, що розділяє багатих і бідних, підризом соціальної згуртованості народів та розпалюванням нових вогнищ міжнародної напруги» [9, п.15].

Перед лицем процесу редуکتивного і безособового вирівнювання, який стимулює глобалізація, а також етнофілетичних відхилень Православна Церква вважає необхідним захищати ідентичність народів та зміцнювати місцеві особливості як альтернативний взірць єднання людства вона подає свою організацію, засновану на рівності помісних Церков [9, п.15]. Церква не втручається в політику в строгому сенсі цього слова, однак вважає своє свідчення «суттєво політичним як піклування про людину та її духовність <...> встановлення нових гармонійних відносин із правовою державою, щоб «захистити особливість Церкви й особливість держави та забезпечити їхнє співробітництво для утвердження людської гідності, з якої випливають права людини і соціальна справедливість» [9, п.16].

Собор закликав Православну Церкву критично підходити до прав людини, побоюючись, щоб «індивідуальне право не виродилося в індивідуалізм та рух, що вимагає прав», і вважає, що «таке відхилення є шкідливим для громадянського характеру свободи» оскільки «зміщує свободу із свавіллям індивіда, що підриває підвалини суспільних, сімейних, релігійних, національних, цінностей» [9, п.16].

Таким чином, православне ставлення до людини в Соборному розумінні протистоїть як погордливому апофеозу індивіда та його прав, так і приниженню гідності людської особистості, «пригніченій в сучасних велетенських економічних, соціальних, політичних та комунікативних структурах». Собор вважає, що «фундаментальним правом є захист релігійної свободи в усіх її вимірах, тобто свободи совісті, віри, культу і всіх індивідуальних і колективних виявів релігійної свободи, включно із правом кожного, хто вірує, вільно практикувати свої релігійні обов'язки без жодного втручання з боку громадської влади, а також публічно навчати релігії та забезпечувати умови діяльності релігійних громад» [9, п.16].

Засуджуючи «загострення насильства в ім'я Бога» і «спалахи фундаменталізму в лоні релігії», Собор охарактеризував ці явища як «вияв хворобливої релігійності» і закликав християнських вірян буди «найсуворішими судьями фундаменталізму», щоб зробити відчутнішим мир на землі і «через вільний міжрелігійних діалог слугувати загоєнню давніх виразок і припиненню розпалювання нових вогнищ ненависті» [9, п.17].

Сучасна місія Православної Церкви характеризується як «створення любові у служінні», що, по суті, переключає цю місію з традиційних трансцендентних, потойбічних проблем спасіння людини на іманентні, поцейбічні проблеми сучасного світу і людини. Таким чином теоцентричний характер служіння церкви заміщається антропоцентричними проблемами, а вертикальне богослов'я витісняється горизонтальним, гуманітарним й соціальним служінням. Відтак, «спасення місія» Православної Церкви, згідно Соборних ухвал має бути сконцентрована на потребах допомоги голодним, малозабезпеченим, хворим, інвалідам, людям похилого віку, полоненим, ув'язненим, бездомним, сиротам, жертвам катастроф і військових конфліктів, на протидії торгівлі людьми та сучасним формам рабства. Зусилля Православної Церкви з подолання бідності та соціальної несправедливості вважається «вираженням її віри та служінням самому Христу» [9, п.1].

Церква не може залишитися байдужою до економічних умов, що негативно впливають на все людство, і вважає що прірва між багатими і бідними драматично розростається внаслідок економічної кризи, яка є наслідками нестримної спекуляції з боку деяких представників фінансових кіл, концентрації багатства в руках небагатьох, спотвореної практики підприємництва, позбавленої справедливості та людяності, що в остаточному підсумку, не служить задоволенню справжніх потреб людства [9, п.3,4].

По суті, ця соборна аналітика проблеми сучасного світу і людини виражає особливості формування такого соціального вчення, яке в багатьох аспектах асоціюється майже із столітнім розвитком соціального вчення

Католицької Церкви, яке до цього часу не зуміла запропонувати жодна Автокефальна Православна Церква. Це досить актуальний і навіть інноваційний напрям соборного мислення; який спрямовує традиційне православ'я на шлях оновлення і модернізації.

Підсумовуючи в цілому роботу «Святого і Великого Собору» Православної Церкви, варто звернути увагу на постійне підкреслення в ухвалених Собором документах «відповідальності Православної Церкви за єдність», участь православних у русі за відновлення єдності з іншими християнами. З цією метою активізуються «двосторонні богословські діалоги» Православної Церкви, її участь в екуменічному русі, у Всесвітній Раді Церков на двохсторонніх і багатосторонніх рівнях, в Об'єднаних богословських комісіях [8, п.3-20].

Висновки

1. Започаткована під час понтифікату Івана Павла II корекція «східної політики» Ватикану в контексті екуменізму сприяла примиренню і діалогу між християнським Заходом і християнським Сходом. Концепція екуменізму фактично замінила традиційну концепцію католицького еклезіального і сотеріологічного ексклюзивізму «*Extra ecclesiam Romanam nulla salus*» – «Поza Римською Церквою спасіння немає», яка упродовж століть була каменем спотикань між православ'ям і католицизмом, оскільки стала теологічною основою унії Православних церков з Римом, виникнення східних Католицьких церков на ґрунті «уніатизму».

2. Робота Змішаної міжнародної комісії з теологічного діалогу Католицької і Православної церкви, утвореної в 1979 р. Ватиканом і Константинопольським патріархом, найбільш успішною була на векторальному напрямі «Рим-Константинополь». Проте стратегічний напрям «східної політики» Ватикану у векторі «Рим-Москва», який в останні 25 років відзначався як динамічністю, так і затишшям, певними досягненнями і гострим протистоянням, не влаштував Ватикан. Несподівана зустріч папи Франциска і патріарха Кирила в гаванському аеропорту (Куба) 12 лютого 2016 р. і їх «Спільна Декларація» відкрила нові можливості для діалогу, єдності й співпраці Московської патріархії і Святого Престолу в Римі, що якоюсь мірою шокувало українських греко-католиків і православних, які стали заручниками домовленостей підписантів цієї Декларації, зокрема щодо визнання «уніатизму як негативної форми і методу досягнення унії (союзу церков) шляхом їх розриву з материнськими Православними Церквами».

3. Довгоочікуваний Собор Православної Церкви відбувся і засвідчив пріоритетне значення в його організації, проведенні й прийнятті узгоджених соборних документів Константинопольського патріарху Варфоломія. Московському і всієї Русі патріарху Кирилу не вдалося заблокувати роботу цього Собору або відсрочити його. Більшість із 14 Автокефальних Православних Церков підтримала патріарха Варфоломія як голову Собору і таким чином підтвердили його історичний канонічний статус «першого серед рівних» інших православних патріархів.

4. Собор прийняв інноваційну ухвалу продовжити скликати наступні Собори кожні 7-10 років, щоб дати новий імпульс динамізації Православної Церкви в су часному світі з його викликами і проблемами. Собор засвідчив, що сучасне православ'я не може бути традиційною федерацією помісних Православних Церков, а тільки єдиною соборною Апостольською Церквою. Це має сприяти подоланню його децентралізації і наблизити до повного досягнення єдності православ'я і його «соборності в Соборі», звичайно, під егідою Вселенського Константинопольського патріарха. Разом з тим, Церкви, які проігнорували Собор, не відкидаються, а запрошуються усвідомити ці соборні інновації і приєднатися до єдиної Вселенської Православної Церкви.

5. Як голова Собору Константинопольський патріарх Варфоломій здобув вагому номінацію продовжувати православно-католицький діалог, залучати до діалогу інші християнські Церкви, щоб християнство стало єдиним. Таким чином, Варфоломій ще більше утвердив статус майбутніх Константинопольських патріархів як «перших серед рівних» інших православних патріархів, що сприятиме централізації православ'я під егідою визнаного Константинопольського центру.

6. Залишається здогадуватися, яку позицію в протистоянні Константинополя і Москви обере папа Франциск, який так несподівано і динамічно активізував стратегічний напрям «східної політики» Ватикану на векторному напрямі Рим-Москва. Зрештою, папа Франциск отримав нові можливості стати своєрідним менеджером-посередником налагодження діалогу між Константинополем і Московією. Можна надіятися, що він скористається цією можливістю, щоб всі вектори «східної політики» Ватикану належним чином функціонували.

Джерела і література

1. *Oriente lumen*. – Roma, 2.05.1995.
2. *Ut unum sint*. – Roma, 21.05.1995.
3. *L'Osservatore Romano* (wyd. pols.). – Roma, 2007. – №7 (295).
4. Баламандський Документ Змішаної Міжнародної Комісії з теологічного діалогу Католицької і Православної Церкви // VII Пленарна сесія в Баламанді (Ліван) 12–24 червня 1993р.
5. Kelecher S. Balamand and thy greeh-katholic of Antioch // *Fastan Church journal*, 1996. №1.
6. *Wspólna Deklaracja Papieża Franciszka i Patriarchy Kuryla* // *L'Osservatore Romano* (wyd. pols.). – Roma, 2016. – № 3-4.
7. Послання Святого і Великого Собору Православної Церкви «Православним людям і всім людям доброї волі». – Кріт, 2016.
8. Стосунки Православної Церкви з іншим християнським світом. – Кріт, 2016.
9. Окружне Послання Святого і Великого Православного Собору. – Кріт, 2016.
10. Кирил, митрополит Смоленский и Калининградский . Обстоятельства нового времени: либерализм, традиционализм и моральные ценности объединяющейся Европы // *Религиозная свобода: Научный ежегодник*. – К. 2002. – 6.